

Missä nuorisoryhmissä päihteiden käyttö on vähentynyt?

Suomen ESPAD-aineiston tuloksia 2007

SALME AHLSTRÖM – LEENA METSO – PETRI HUHTANEN – MINNA OLLIKAINEN

Nuorten tupakoinnin ja alkoholin käytön kehityksestä on saatu viime aikoina rauhoittavia viestejä (Rimpelä & al. 2007). Myös aikuisiin kohdistuneet kyselyt ovat osoittaneet, että huumeiden käyttö ei enää ole lisääntynyt, vaan se on jopa vähentynyt 15–24-vuotiaiden keskuudessa (Hakkarainen & Metso 2007). Vastaavanlaisia tuloksia on saatu Ruotsissa (Hvitfeldt & Rask 2007). Myös Irlannissa raittiiden nuorten osuus on kasvanut, eikä kannabiksen käyttö ole lisääntynyt (Gabhainn & al. 2007).

Eurooppalaisen koululaistutkimuksen (ESPAD) suomalaisen aineiston avulla voimme tutkia samanaikaisesti sekä laillisten päihteiden (tupakka, alkoholi, liimat ja muut vastaavat haisteltavat aineet) että laittomien päihteiden (eri huumeet) käytössä tapahtuneita muutoksia. Lisäksi on mahdollista tutkia, ovatko muutokset paikannettavissa joihinkin tiettyihin osaryhmiin esimerkiksi asuinpaikkakunnan tai perheen sosiaalisen aseman perusteella vai ovatko muutokset tapahtuneet nuoren sosiaalisesta taustasta riippumatta.

Päihteidenkäyttötrendit ovat sinänsä mielenkiintoisia, koska niiden avulla voidaan ennakoida mahdollisia tulevia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia ja arvioida sekä ennalta ehkäisevien että korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Lisäksi niitä tarkastelemalla voidaan arvioida myös politiikkaohjelmien vaikutuksia. Kiinnostavin niin nuoria kuin aikuisväestöäkin kohdannut alkoholipoliittinen päätös oli alkoholiveron alennus valtioneuvoston toimesta kevättalvella 2004. Veronalennus kohdistui erityisesti väkeviin juomiin, ja odotettavissa oli väkevien alkoholijuomien kulutuksen kasvu. Aikuisväestön juomatapojen ja hait-

tojen muutoksia on tutkittu useiden aineistojen avulla (Mustonen & al. 2005 & 2006 & 2007). Nuorten juomatavoista ei vastaavia tietoja ole ollut käytettävissä, eikä varsinkaan juomalajikohtaisia tietoja.

Analysoimme nuorten päihteiden käytön trendejä, niiden yhteyttä nuorten sosiaaliseen taustaan ja niissä tapahtuneita muutoksia vuosina 1995–2007. Lisäksi tarkastelemme juotuja juomalajeja ja niiden yhteyttä juotuun määrään sekä juodun määrän yhteyttä juomapaikkaan ja juomien hankintatapoihin vuoden 2007 aineiston avulla.

Aineistot

Nuorten päihteiden käyttöä kartoittava Eurooppalainen koululaistutkimus alkoholin ja muiden päihteiden käytöstä (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, ESPAD) on toteutettu neljän vuoden välein vuodesta 1995 lähtien noin 30:ssä Euroopan maassa (Hibell & al. 2004). Tuorein aineistonkeruu oli keväällä 2007. Kohderyhmänä olivat nuoret, jotka aineistonkeruuvuonna täyttivät 16 vuotta. Suomessa tämä ikäryhmä on peruskoulun 9. luokalla.

Aineistonkeruussa otos oli kaksivaiheinen ositettu ryväsotanta. Maa jaettiin NUTS2-aluejaon mukaan ositteisiin (lisäksi pääkaupunkiseutu oli oma ositteensa), ositteista valittiin satunnaisesti koulut 9. luokan oppilasmääriin suhteutettuna ja kustakin koulusta valittiin satunnaisesti yksi luokka. Kyselylomake täytettiin yhden oppitunnin aikana ja kukin oppilas sulki lomakkeensa kirjekuoreen, jotta vastausten luottamukselli-

	1995	1999	2003	2007
Luokkien lukumäärä	121	177	200	299
Vastanneiden lukumäärä	2 161	3 109	3 321	5 043
Vastausprosentti	92	90	92	91

suus taatiin. Vuonna 2007 oli mukana 299 koulua ja noin 5 400 oppilasta. Vastausprosentti oli 91, eli yhdeksän prosenttia oppilaista oli poissa aineistonkeruutunnilta. Kun aineistosta poistettiin kohdejoukkoon kuulumattomat eli ne, jotka eivät olleet syntyneet vuonna 1991, ja lisäksi 27 oppilasta, jotka olivat vastanneet epäjohtomukaisesti tai selvästi liioitellen, otoksen kooksi jäi 5 043. Taulukossa 1 on esitetty otosten perustiedot.

Käytetyt muuttajat ja luokitukset esitellään liitteessä 1.

Tulokset

Päihteiden käytön trendit

Sekä tyttöjen että poikien tupakointikokeilut ovat vähentyneet aikavälillä 1995–2007 (kuvio 1). Myös päivittäin tupakoivien osuudet vähenivät aikavälillä 1999–2007. Väheneminen alkoi pojilla jo vuodesta 1999, mutta tytöillä vasta vuodesta 2003. Vuonna 2007 näistä 15–16-vuotiaista nuorista 20 prosenttia tupakoi päivittäin. Pojat ovat kokeilleet nuuskan käyttöä useammin kuin tytöt. Poikien nuuskakokeilut ovat vähentyneet samaan tahtiin kuin päivittäin tupakointi, mutta säännöllisempää käyttöä kuvaava nuuskaaminen viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana ei ole vähentynyt. Nuuskaa kokeilleet ovat suurimmaksi osaksi päivittäin tupakoivia.

Aikavälillä 1999–2003 nuorten alkoholin käyttö ja erityisesti humalajuominen olivat vähentyneet nuorten enemmistön keskuudessa, sen sijaan tiheä humalajuominen (humalassa vähintään kolme kertaa viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana) ei ollut vähentynyt (Ahlström & al. 2003). Aikavälillä 2003–2007 alkoholin käyttö ja humalajuominen vähenivät edelleen, mutta nyt väheni myös tiheä humalajuominen (kuvio 2). Tiheästi humalaan juovien osuus on vähentynyt 18 pro-

sentista 12 prosenttiin. Väheneminen alkoi pojilla jo vuodesta 1999, mutta tytöillä vasta vuodesta 2003. Niiden nuorten osuus, jotka eivät koskaan elinaikanaan ole humaltuneet, lisääntyi selvästi. Vuonna 1995 osuus oli 24 prosenttia, mutta 37 prosenttia vuonna 2007. Raittiita ja usein humaltuvia nuorista oli lähes yhtä paljon eli runsas 10 prosenttia.

Alkoholia ja pillereitä elinaikanaan kokeilleiden osuus väheni merkittävästi aikavälillä 1995–2007 (kuvio 3). Väheneminen on ollut erittäin huomattavaa tyttöjen keskuudessa, mutta siitä huolimatta nämä kokeilut ovat edelleen tyttöjen keskuudessa (13 %) yleisempiä kuin poikien keskuudessa (4 %).

Elinaikanaan kannabista kokeilleiden osuus lisääntyi aikavälillä 1995–1999. Kasvu taittui pojilla vuosituhannen vaihteessa, tytöillä myöhemmin eli vuonna 2003. Viimeksi kuluneiden neljän vuoden aikana kannabiskokeilut ovat vähentyneet sekä poikien että tyttöjen keskuudessa.

Poikkeuksena laskevista trendeistä näyttää olevan liimojen, liuottimien ja vastaavien aineiden kokeilun lisääntyminen (kuvio 3). Vuonna 2007 näiden kokeilijoiden osuus oli 10 prosenttia.

Elinaikanaan rauhoittavia lääkkeitä tai unilääkkeitä päihteenä kokeillen osuus on ajanjaksona 1995–2007 hieman lisääntynyt tyttöjen keskuudessa. Näitä lääkkeitä elinaikanaan oli työistä käyttänyt yhdeksän prosenttia vuonna 2007.

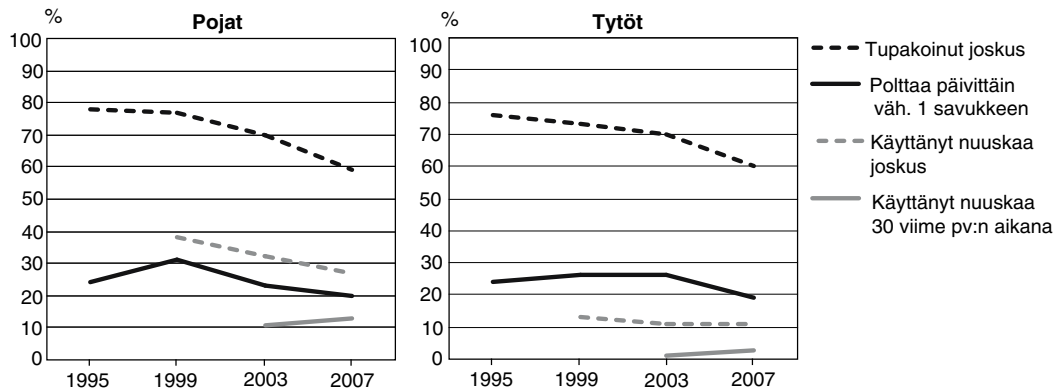
Sosiaalisen taustan merkitys

Kaupunki/maaseutu. Päivittäinen tupakointi väheni kaupungeissa asuvien nuorten keskuudessa aikavälillä 1999–2007 enemmän kuin maaseudulla asuvien nuorten keskuudessa. Vuonna 2007 maaseudulla asuvista nuorista tupakoi noin neljännes ja kaupungeissa asuvista nuorista 17 prosenttia.

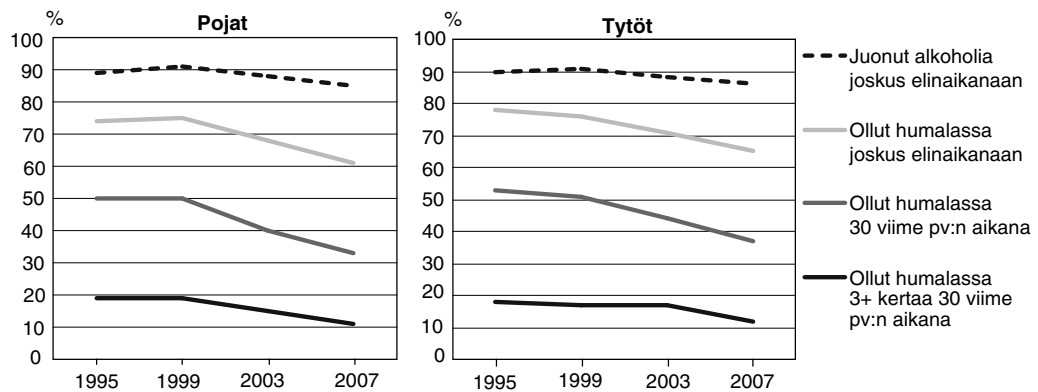
Vuonna 1995 raittiita nuoria oli kaupungeissa asuvien keskuudessa yhdeksän prosenttia ja maaseudulla asuvien keskuudessa 16 prosenttia. Vuonna 2007 asuinkunnan tyyppi ei enää erottele raittiita (15 %), koska raittius on yleistynyt kaupungeissa asuvien nuorten keskuudessa.

Humalajuominen lisääntyi ajanjaksona 1995–1999 hieman maaseudulla asuvien nuorten keskuudessa (kuvio 4). Kaupungeissa asuvien tyttöjen keskuudessa se sen sijaan vähän väheni. Ajanjaksona 1999–2007 humalajuominen on vähentynyt asuinpaikasta riippumatta. Vuonna 1995 humaltuneiden osuus oli suurempi kaupungeissa

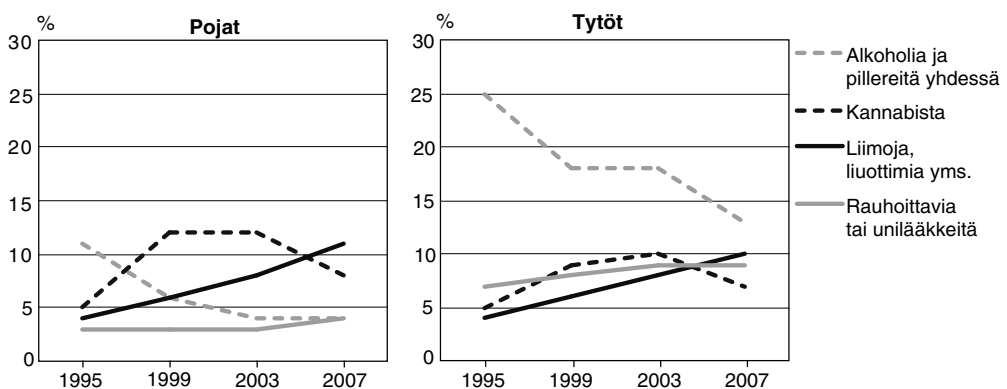
Kuvio 1. Tupakointi

Kuvio 2. Alkoholin käyttö ja humala

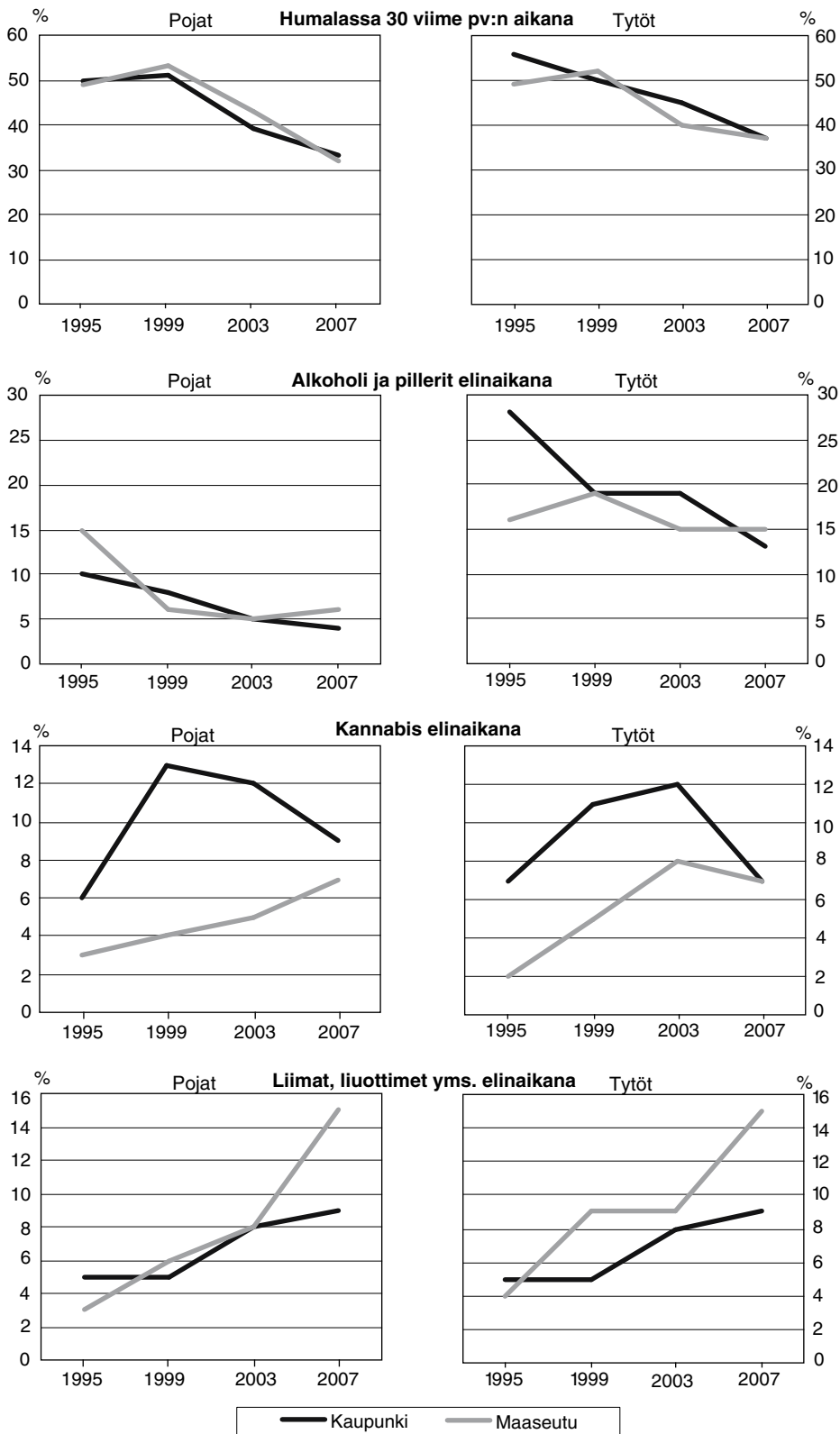
Kuvio 3. Muiden päihteiden käyttö elinaikana

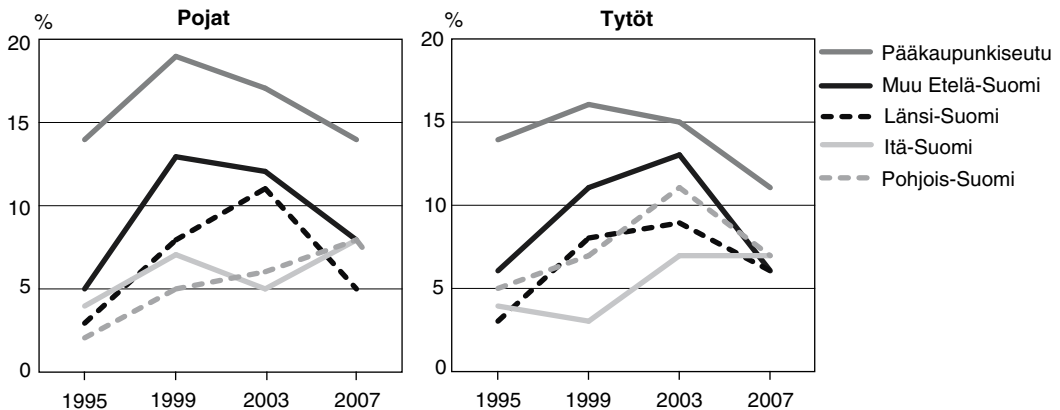
kuin maaseudulla asuvien tyttöjen keskuudessa. Vuonna 2007 humaltuminen oli yhtä yleistä kaupungeissa kuin maaseudulla asuvien nuorten keskuudessa.

Alkoholia ja pillereitä elinaikanaan kokeilleiden osuus väheni sekä kaupungeissa että maaseudulla asuvien nuorten keskuudessa aikavälillä 1995–2007. Erityisesti kaupungeissa asuvien

Kuvio 4. Päihteiden käyttö kuntatyyppin mukaan

Kuvio 5. Kannabista kokeilleiden osuus asuinalueen mukaan

tyttöjen keskuudessa vähennys oli huomattava. Maaseudulla asuvien tyttöjen keskuudessa väheneminen alkoi myöhemmin, vasta vuonna 1999 ja jatkui vuoteen 2003 saakka.

Elinaikanaan kannabista kokeilleiden osuus lisääntyi jyrkimmin kaupungeissa asuvien poikien keskuudessa aikavälillä 1995–1999. Kannabiskokeilut ovat vähentyneet kaupungeissa asuvien poikien keskuudessa vuodesta 1999 lähtien ja kaupungeissa asuvien tyttöjen keskuudessa vuodesta 2003 lähtien. Maaseudulla vähenemistä ei ole vielä havaittavissa. Vuonna 2007 kannabiskokeilut olivat lähes yhtä yleisiä kaupungeissa ja maaseudulla asuvien nuorten keskuudessa.

Liimojen, liuottimien ja vastaavien aineiden kokeilu lisääntyi erityisesti maaseudulla asuvien nuorten keskuudessa aikavälillä 2003–2007. Vuonna 2007 näiden aineiden käyttö oli yleisempää maaseudulla (15 %) kuin kaupungeissa (9 %).

Asuinalue. Vuonna 1995 päivittäin tupakoivia nuoria oli eniten pääkaupunkiseudulla (30 %) ja vähiten Pohjois-Suomessa (17 %). Vuonna 2007 tilanne oli päinvastainen: Pohjois-Suomessa asuvista nuorista tupakoi noin neljännes ja pääkaupunkiseudulla asuvista 16 prosenttia.

Viime vuosina raittius on lisääntynyt lähinnä Etelä-Suomessa (vuonna 2007 raittiita oli 13 %), jossa viime vuosikymmenellä oli vähiten raittiita nuoria (noin 7 %). Pohjois-Suomessa on koko tutkimusajanjakson aikana ollut eniten raittiita, noin viidennes ikäluokasta.

Humalajuominen on vähentynyt kaikilla asuinalueilla vuodesta 1999 alkaen. Pohjois-Suomen tyttöjen humalajuominen poikkeaa yleisestä tren-

distä: heidän keskuudessaan humalajuominen alkoi vähetä vasta vuoden 2003 jälkeen.

Alkoholia ja pillereitä elinikanaan kokeilleiden nuorten osuus väheni ajanjaksolla 1995–2007 kaikilla asuinalueilla. Vuonna 2007 alkoholin ja pillereiden kokeilu oli yleisintä pääkaupunkiseudun tyttöjen keskuudessa (16 %).

Vuonna 1995 nuorten kannabiskokeilut olivat selvästi yleisempiä pääkaupunkiseudulla, 14 %, kuin muualla maassa, 3–6 % (kuvio 5). Vuosina 1995–1999 kannabiskokeilut yleistyivät eniten Etelä-Suomessa muualla kuin pääkaupunkiseudulla asuvien poikien keskuudessa. Vuonna 1999 kannabiskokeilut kääntyivät laskuun näiden ryhmien osalta. Länsi-Suomessa kannabista kokeilleiden osuus oli suurimmillaan vuonna 2003. Aikavälillä 2003–2007 kannabiskokeilut vähentyivät kaikkialla muualla paitsi Itä- ja Pohjois-Suomessa. Alueelliset erot ovat siten tasoittuneet, mutta nuorten kannabiskokeilut ovat edelleen yleisimpiä pääkaupunkiseudulla (12 %).

Liimojen, liuottimien ja vastaavien aineiden kokeilu lisääntyi ajanjaksolla 1995–2007 kaikilla asuinalueilla asuvien nuorten keskuudessa. Vuosina 2003–2007 kasvu oli suurinta Itä- ja Pohjois-Suomessa. Vuonna 2007 näiden aineiden korkeimmat kokeiluprosenttiosuudet olivat Itä-Suomen (13 %) ja Pohjois-Suomen poikien keskuudessa (16 %).

Vanhempien koulutustaso. Päivittäin tupakoivien osuus lisääntyi aikavälillä 1995–1999 vanhempien koulutustasesta riippumatta sekä poikien että tyttöjen keskuudessa. Aikavälillä 1999–2007 osuudet vähenivät poikien keskuudessa vanhempien koulutustasosta riippumatta. Aikavälillä

1999–2003 päivittäinen tupakointi väheni niiden tyttöjen keskuudessa, joiden vanhemmilla oli korkeakouluasteen koulutus, pysyi ennallaan keskiasteen koulutuksen omaavien vanhempien tytöillä ja lisääntyi niiden tyttöjen keskuudessa, joiden vanhemmilla oli peruskoulutus. Aikavälillä 2003–2007 päivittäinen tupakointi väheni niiden tyttöjen keskuudessa, joiden vanhemmilla oli keskiasteen koulutus tai peruskoulutus ja taasaantui niiden keskuudessa, joiden vanhemmilla oli korkeakouluasteen koulutus. Päivittäinen tupakointi on edelleen yleisintä niiden nuorten keskuudessa, joiden vanhemmilla on peruskoulutus (23 %), ja vähäisintä niiden nuorten keskuudessa, joiden vanhemmilla on korkeakoulukoulutus (15 %).

Raittius on lisääntynyt viime vuosina lähinnä niiden nuorten keskuudessa, joiden vanhemmilla on korkeakoulututkinto. Vuonna 2007 raittiita oli 17 prosenttia korkeakouluasteen koulutuksen omaavien vanhempien nuorista ja 13 prosenttia peruskouluasteen vanhempien nuorista.

Humaltuneiden osuudet lisääntyivät aikavälillä 1995–1999 niiden poikien keskuudessa, joiden vanhemmilla oli korkeakouluasteen koulutus, mutta vähenivät niiden tyttöjen keskuudessa, joiden vanhemmilla oli korkeakouluasteen koulutus. Aikavälillä 1999–2007 humaltuneiden osuudet vähenivät riippumatta vanhempien koulutustasosta. Humalajuominen oli vuonna 2007 yleisintä niiden tyttöjen keskuudessa, joiden vanhemmilla oli peruskoulutus (42 %).

Alkoholia ja pillereitä elinaikanaan kokeilleiden nuorten osuus väheni ajanjaksolla 1995–2007 riippumatta nuoren vanhempien koulutustasosta. Vähenemistä tapahtui vasta ajanjaksolla 2003–2007 niiden tyttöjen keskuudessa, joiden vanhemmilla oli peruskoulutus. Vuonna 2007 alkoholin ja pillereiden kokeileminen oli yleisintä niiden tyttöjen (16 %) keskuudessa, joiden vanhemmilla oli peruskoulutus.

Elinaikanaan kannabista kokeilleiden osuus lisääntyi ajanjaksolla 1995–1999 kaikkien nuorten keskuudessa, mutta eniten niiden nuorten joukossa, joiden vanhemmilla oli korkeakoulukoulutus. Aikavälillä 1999–2003 osuus väheni vain niiden nuorten keskuudessa, joiden vanhemmilla oli korkeakouluasteen koulutus. Niiden nuorten keskuudessa, joiden vanhemmilla oli keskiasteen koulutus, kannabiskokeilut vähenivät vasta aikavälillä 2003–2007, ja niiden nuorten keskuudessa, joiden vanhemmilla oli perusasteen koulutus,

kannabiskokeilut eivät enää lisääntyneet. Vuonna 2007 kannabiskokeilut eivät olleet yhteydessä nuoren vanhempien koulutustasoon.

Liimojen, liuottimien ja vastaavien aineiden kokeilu lisääntyi ajanjaksolla 1995–2003 nuorten keskuudessa vanhempien koulutustasosta riippumatta. Aikavälillä 2003–2007 näiden aineiden kokeilu lisääntyi eniten niiden poikien keskuudessa, joiden vanhemmilla oli peruskoulutus. Näiden aineiden kokeilu oli vuonna 2007 harvinaisempaa niiden nuorten keskuudessa, joiden vanhemmilla oli korkeakoulu- tai keskiasteen koulutus (9–10 %), kuin niiden keskuudessa, joiden vanhemmilla oli peruskoulutus (13 %).

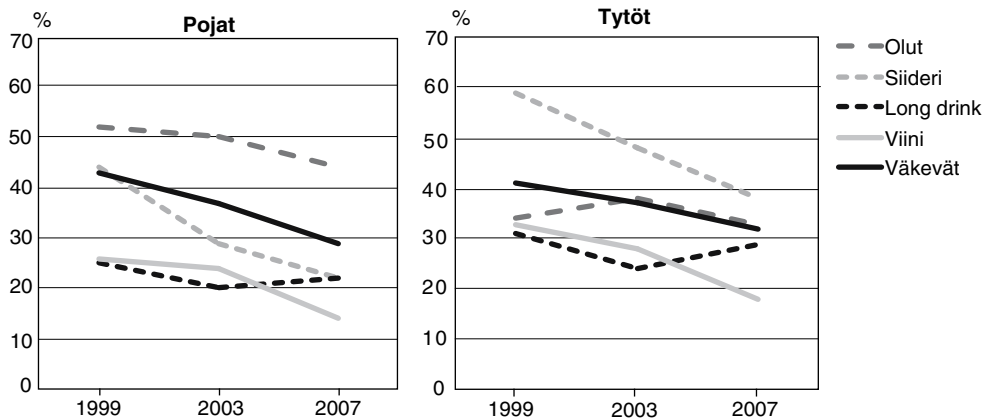
Perhemuoto. Päivittäin tupakointi on vähentynyt aikavälillä 1995–2007 nuorten keskuudessa perhemuodosta riippumatta. Vuonna 1995 päivittäinen tupakointi oli yhtä yleistä uusperheiden ja yksinhuoltajaperheiden nuorten keskuudessa. Vuodesta 1999 päivittäinen tupakointi on ollut yleisintä uusperheiden nuorten keskuudessa, seuraavaksi yleisintä yksinhuoltajaperheiden nuorten keskuudessa ja vähäisintä ydinperheiden nuorten keskuudessa.

Samat rakennemuutokset havaitaan, kun tarkastellaan raittiiden osuuksien ja perhemuodon välisiä suhteita. Humaltuneiden osuudet lisääntyivät aikavälillä 1995–1999 uusperheiden nuorten ja yksinhuoltajaperheiden poikien keskuudessa. Sen jälkeen humaltuneiden osuudet ovat vähentyneet nuorten keskuudessa perhemuodosta riippumatta. Vuonna 2007 humaltuneiden osuus oli edelleen alhaisin nuorilla, joilla oli ydinperhe (31 %), ja korkein nuorilla, joilla oli uusperhe (48 %).

Alkoholia ja pillereitä elinaikanaan kokeilleiden osuus väheni nuorten keskuudessa perhemuodosta riippumatta. Poikien keskuudessa osuus oli vuonna 1995 korkein yksinhuoltajaperheissä asuvilla, mutta vuonna 2007 eroja eri ryhmien välillä ei enää ollut. Vuonna 1995 osuus oli alhaisin ydinperheissä asuvilla tytöillä (21 %) ja on edelleen (10 %). Vuonna 2007 osuus oli suurin (22 %) uusperheissä asuvilla tytöillä.

Elinaikanaan kannabista kokeilleiden osuus lisääntyi aikavälillä 1995–1999 perhemuodosta riippumatta. Kokeilut lisääntyivät aikavälillä 1999–2003 nuorten keskuudessa, joilla oli uusperhe tai yksinhuoltajaperhe, mutta eivät ydinperheiden nuorten keskuudessa. Aikavälillä 2003–2007 nämä osuudet ovat vähentyneet perhemuodosta riippumatta. Ydinperheen nuorilla on edelleen vähiten kannabiskokeiluja (6 %) ver-

Kuvio 6. Juodut alkoholilajit 30 viime päivän aikana

rattuna muuntotyypissä perheissä asuviin nuoriin (11–12 %).

Liimojen, liuottimien ja vastaavien aineiden kokeilu lisääntyi ajanjaksolla 1995–2007 nuorten keskuudessa perhemuodosta riippumatta. Vuonna 2007 uusperheen pojista 16 prosenttia oli kokeillut näitä aineita ja tytöistä 11 prosenttia; ydinperheen nuorista kokeilleita oli yhdeksän prosenttia.

Juomalajit

Viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana. Nuorilta kysyttiin viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana juotuja juomalajeja (olut, siideri, long drink -juomat, viinit, väkevät). Koska nuorten alkoholin käyttö on vähentynyt aikavälillä 2003–2007, myös eri juomalajeja viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana juoneiden osuudet ovat vähentyneet tänä aikana (kuvio 6). Long drink -juomien osuus on kuitenkin hieman lisääntynyt.

Olut on edelleen poikien suosituin juoma ja siideri tyttöjen. Vuonna 2007 oli pojista viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana juonut olutta 43 prosenttia, siideriä 31 prosenttia ja väkeviä 30 prosenttia. Tytöistä oli vastaavana aikana juonut siideriä 39 prosenttia, olutta 33 prosenttia ja väkeviä 30 prosenttia.

Viime kerralla juodut juomalajit juodun määrän mukaan. Nuorilta kysyttiin myös viime alkoholinkäyttökerralla juotuja lajeja ja niiden määriä. Prosentit on laskettu niistä, jotka ovat ilmoittaneet juomansa määrät. Vuonna 2007 oli viime juomakerralla juonut 6 annosta tai enemmän alkoholia käyttäneistä pojista 38 prosenttia ja tytöistä 29 prosenttia (taulukko 2). Tyttöillä lievem-

pi humala (yli 2 annosta, mutta alle 6 annosta) oli yleisempää, 42 prosenttia, kuin humalakerrat (yli 6 annosta), 29 prosenttia. Pojilla taas humalakerrat olivat yleisimpiä, 38 prosenttia, ja pienkertoja ja lievän humalan kertoja oli yhtä paljon, 31 prosenttia.

Tyypillistä nuorten juomiselle on, että samalla juomakerralla juodaan useita eri lajeja. Mitä enemmän juodaan, sitä useampia lajeja on mukana.

Humalakerroilla oluen ja väkevien osuus korostuu. Pojista 84 prosenttia oli viime humalakerralla juonut olutta, 57 prosenttia väkeviä. Tyttöillä humalakertojen lajikirjo oli suurempi. Heistä 66 prosenttia oli juonut väkeviä, 63 prosenttia olutta ja 56 prosenttia siideriä. Siideri oli usein tyttöjen lievän humalan lähde. Nuoret joivat väkeviä ja long drink -juomia harvoin pienkerroilla, mutta humalakerroilla ne olivat usein mukana muiden juomien lisänä. Viinin käyttö oli nuorilla vähäistä. Sitä juodaan useammin pienkerroilla kuin humalakerroilla.

Pienkerroista enemmistö sijoittui kotiin ja jonkun toisen kotiin. Sekä pienhumalakerroista että humalakerroista enemmistö sijoittui jonkun toisen kotiin tai tapahtui ulkona.

Viime kerralla juotujen juomien hankintatapa juodun määrän mukaan. Sisaruksilla ja kavereilla on hyvin merkittävä rooli nuorten alkoholin saannissa (taulukko 3). Erityisen tärkeä se on humalakertojen alkoholijuomia hankittaessa. Suurin osa humalakertojen alkoholijuomista on saatu sisarusten, kavereiden tai tuntemattomien henkilöiden välittämänä. Vanhemmat taas tarjoavat hyvin usein pienkertojen alkoholijuomat.

Taulukko 2. Viime juomakerta sukupuolen, juodun määrän, juomalajien lukumäärän ja juomalajien mukaan vuonna 2007

	Pojat				Tytöt			
	"Pienkerta" (enintään 2 annosta)	"Lievä humala" yli 2 an- nosta, alle 6 annosta	"Humala" (vähintään 6 annosta)	Yhteensä	"Pien- kerta" (enintään 2 annosta)	"Lievä humala" yli 2 an- nosta, alle 6 annosta	"Humala" (vähintään 6 annosta)	Yhteensä
N	576	567	700	1 843	643	919	650	2 212
%	31	31	38	100	29	42	29	100
Viime kerral- la juotujen juomalajien lkm, %								
1	92	64	33	61	86	47	17	50
2	8	26	35	24	14	37	37	30
3+	0	10	32	15	0	16	46	20
Juonut viime juomakerral- la, %								
olutta	41	65	84	65	21	41	63	42
siideriä	25	24	30	27	45	52	56	51
long drink -juomia	10	20	35	23	15	34	50	33
viiniä	23	12	11	15	26	10	18	17
väkeviä	12	32	57	35	12	42	66	40

Taulukko 3. Juomien hankintatapa viime juomakerralla juodun määrän mukaan vuonna 2007

	"Pienkerta" (enintään 2 annosta)	"Lievä humala" (yli 2 annosta, alle 6 annosta)	"Humala" (vähintään 6 annosta)	Yhteensä
	%	%	%	%
Sisarukset tai kaverit ostivat	13	44	61	40
Sisarukset tai kaverit tarjosivat	22	28	23	25
Tuntematon henkilö osti tai tarjosi	3	9	16	9
Otin kotoa	15	11	10	12
Isä tai äiti osti	9	9	7	8
Ostin elintarvikekaupasta	1	2	6	3
Ostin kioskista	1	1	5	2
Anniskeltiin baarissa	1	2	5	3
Isä tai äiti tarjosi	29	9	4	13
Anniskeltiin ravintolassa	1	1	1	1
Ostin Alkosta	0	1	1	1
Ostin huoltoasemalta	0	0	1	1

Pohdinta

Suomen ESPAD-aineiston tulokset vahvistavat sekä koti- että ulkomailla aikaisemmin saadut tu-

loket, joiden mukaan nuorten päihteiden käyttö ei ole enää lisääntynyt 2000-luvulla (Rimpelä & al. 2007; Hvitfeldt & Rask 2007; Gabhainn & Molcho 2007). Hyvät uutiset koskevat niin

tupakkaa, alkoholia kuin laittomia päihteitäkin. Humalaan juominen ja tiheäänkin humalaan juominen ovat nuorten keskuudessa vähentyneet.

Poikkeuksen tekevät long drink -juomat, joita juoneiden osuus oli hieman lisääntynyt. Panimo- ja virvoitusjuomateollisuusliiton tiedotteen mukaan long drink -juomien myynti kasvoi vuonna 2007 tammi-syyskuun aikana 12,9 prosenttia edellisvuoden vastaavaan aikaan verrattuna, kun taas oluen myynti väheni 0,4 prosenttia ja siiderin myynti 1,9 prosenttia. Eli long drink -juomien kulutuksen lisäys näkyy myös nuorten juomavalinnoissa. Myynninedistämistoimet ovat tehonneet niin aikuisiin kuin nuoriinkin.

Elinaikanaan kannabista kokeilleiden osuus lisääntyi huomattavasti aikavälillä 1995–1999. Pojilla kasvu taittui jo vuosituhannen vaihteessa, tytöillä hieman myöhemmin. Aikavälillä 2003–2007 nuorten kannabiskokeilut ovat vähentyneet. Tulos on yhdenmukainen aikuisväestön kannabiskokeiluista saatujen tulosten kanssa (Hakkarainen & Metso 2007).

Muiden laittomien huumeiden trendeistä on vaikea sanoa mitään tämän tutkimuksen valossa, koska näiden aineiden kokeilut 15–16-vuotiaiden keskuudessa ovat vielä kovin harvinaisia. Tyypillisesti niitä kokeillaan vasta 18–20 vuoden iässä.

Näyttää siltä, että tupakan, alkoholin ja kannabiksen käytössä pojat olisivat olleet muutoksen kärjessä ja tytöt seuranneet heitä hieman myöhemmin. Päihteiden käytön väheneminen taas on lähtenyt kaupungeista ja levinnyt maaseudulle. Vastaavasti väheneminen alkoi pääkaupunkiseudulla ja Etelä-Suomessa ja levisi sitten länteen ja itään ja vasta sitten pohjoiseen.

Vastaavanlaisia muotitrendialtoja ei ole havaittavissa liimojen, liuottimien ja muiden haisteltavien aineiden kokeilussa. Näiden aineiden kokeilut ovat lisääntyneet erityisesti maaseudulla ja Itä- ja Pohjois-Suomessa. Ilmeisesti bensiinin haistelu on yleistynyt mopojen määrän lisääntyä. Rekisterissä olleiden mopojen lukumäärä on tasaisesti lisääntynyt aikavälillä 1995–2006, yhteensä 42 prosenttia (Tilastokeskus). Vuonna 2007 liimojen, liuottimien tai vastaavien aineiden kokeilijoiden osuus oli 10 prosenttia. Ruotsissa osuudet olivat näin korkeita jo 1990-luvulla (Hibell & al. 2004), mutta nyt olemme samalla tasolla. Aikuisväestökyselyissä näitä aineita elinaikanaan kokeilleiden osuudet ovat huomattavasti alhaisempia. Nuorillakin näyttää useimmiten ole-

van kysymys 1–2 kerran kokeilusta. On kuitenkin muistettava, että jo yksikin kokeilu voi johtaa keskushermoston pysyviin vaurioihin.

Alkoholin juominen yhdessä pillereiden kanssa päihtymistarkoituksessa on vähentynyt huomattavasti aikavälillä 1995–2003 Suomessa, Ruotsissa ja Isossa-Britanniassa (Hibell & al. 2004). Lähtötaso oli näissä maissa korkein vuonna 1995. Suomessa väheneminen jatkui aikavälillä 2003–2007 tyttöjen keskuudessa. Tulos on myönteinen, koska alkoholin ja lääkkeiden yhteisvaikutukset voivat olla vaarallisia terveydelle.

Vuoteen 2007 mennessä alueelliset erot nuorten päihteiden käytössä ovat tasoittuneet. Enää ei ole eroja maaseudulla ja kaupungeissa asuvien nuorten välillä eikä asuinalueella ole samaa erottelevaa merkitystä kuin vuosikymmen sitten. Joitakin eroja vielä on, esimerkiksi Pohjois-Suomen nuorten keskuudessa raittius on yleisempää kuin muualla maassa.

Vanhempien koulutusasteella, jota voidaan pitää osoittimena perheen sosiaalisesta asemasta, ei ole koskaan ollut suurta merkitystä nuorten päihteiden käyttöä erottelevana tekijänä. Jossain määrin se on yhteydessä säännölliseen tupakointiin, raittiuteen ja näissä tapahtuneisiin muutoksiin viimeksi kuluneiden 12 vuoden aikana: vanhempien korkea koulutustaso ennakoii tupakoimattomuutta ja raittiutta. Tulos viittaa siihen, että mahdollisesti kyseessä olisi polarisaatio. Niillä nuorilla, joilla on korkea sosiaalinen pääoma, todennäköisyys elää terveesti on suurempi kuin nuorilla, joiden sosiaalinen pääoma on pieni.

Edellä sanottua vahvistavat tulokset perhemuodon ja päihteidenkäyttötapojen yhteyksistä. Ydinperheessä asuvilla nuorilla näyttää olevan tukeaan vahva suojaverkko, joka uusperheissä ja yksinhuoltajaperheissä asuvilta nuorilta puuttuu. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että yksinhuoltajaperheen nuoret käyttävät muita useammin päihteitä (Ahlström 2002). Seuraavaksi pitäisi selvittää, aiheutuuko uusperheiden nuorille suurempia riskejä kokeilla päihteitä esimerkiksi vanhempien ristiriitaisten kasvatuskäytäntöjen vuoksi.

Vuoden 2004 veronalennukset eivät näytä läsnäolon 15–16-vuotiaiden väkevien alkoholi-juomien käyttöä. On mahdollista, että ikärajoilla on merkitystä. Tämänikäisen ei ole yhtä helppoa löytää 20-vuotiasta kaveria hakemaan Alkosta väkeviä kuin 18-vuotiasta hankkimaan mie-
dompia juomia.

Juuri vanhemmat sisarukset ja kaverit hankkivat useimmiten alaikäiselle juomat. Erityisen tärkeitä he ovat silloin, kun hankitaan humalakertojen alkoholijuomat. Vanhemmat taas tarjoavat hyvin usein pienkertojen juomat. Ennalta ehkäisevässä työssä pitäisi saada nuoret aikuiset, 18–25-vuotiaat, vakuuttuneiksi siitä, että alaikäisille alkoholijuomien hankkiminen lisää nuoren riskiä humaltua ja sitä kautta sekä sosiaalisia että terveydellisiä haittoja.

Päihteiden käytön trendit ovat siis myönteisiä

TIIVISTELMÄ

Salme Ahlström & Leena Metso & Petri Huhtanen & Minna Ollikainen: Missä nuorisoryhmissä päihteiden käyttö on vähentynyt? Suomen ESPAD-aineiston tuloksia 2007

Artikkelissa analysoimme nuorten päihteiden käytön trendejä ja niiden yhteyttä nuorten sosiaaliseen taustaan ja niissä tapahtuneita muutoksia vuosina 1995–2007. Lisäksi tarkastelemme juotuja juomalajeja ja niiden yhteyttä juotuun määrään sekä juodun määrän yhteyttä juomapaikkaan ja juomien hankintatapoihin vuoden 2007 aineiston avulla.

Aineistona käytämme nuorten päihteiden käyttöä kartoittavan Eurooppalaisen koululaistutkimuksen (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, ESPAD) suomalaisia tietoja. ESPAD-tutkimus on toteutettu neljän vuoden välein vuodesta 1995 lähtien noin 30:ssä Euroopan maassa. Viimeksi aineisto kerättiin keväällä 2007. Kohderyhmänä olivat nuoret, jotka aineistonkeruuvuonna täyttivät 16 vuotta. Suomessa tämä ikäryhmä on peruskoulun 9. luokalla. Vuonna 2007 oli mukana 299 koulua ja noin 5 400 oppilasta. Vastausprosentti oli 91.

Suomen ESPAD-aineiston tulokset vahvistavat sekä koti- että ulkomailla aikaisemmin saadut tulokset, joiden mukaan nuorten päihteiden käyttö ei ole enää lisääntynyt 2000-luvulla. Hyvät uutiset koskevat niin tupakkaa, alkoholia kuin laittomia päihteitäkin.

Humalaan juominen ja tiheäänkin humalaan juominen ovat nuorten keskuudessa vähentyneet. Kaikkien muiden alkoholijuomien käyttö on vähentynyt paitsi long drink -juomien, joiden myynti lisääntyi 12,9 %, kun samana aikana oluen myynti väheni 0,4 % ja siiderin myynti 1,9 %. Long drink -juomien kulutuksen lisäys näkyy siis myös nuorten juomavalinnoissa.

Elinaikanaan kannabista kokeilleiden osuus lisääntyi huomattavasti aikavälillä 1995–1999. Pojilla kasvu taittui jo vuosituuhannen vaihteessa, tytöillä hieman myöhemmin. Aikavälillä 2003–2007 nuorten kannabiskokeilut ovat vähentyneet. Tulos on yhdenmukainen aikuisväestön kannabiskokeiluista saatujen tulosten kanssa.

Näyttää siltä, että tupakan, alkoholin ja kannabiksen käytössä pojat olisivat olleet muutoksen kärjessä ja tytöt seuranneet heitä hieman myöhemmin. Päihteiden käytön väheneminen taas on lähtenyt kaupungeista ja levinnyt maaseudulle. Vastaavasti väheneminen alkoi pääkaupunkiseudulla ja Etelä-Suomessa ja levisi sitten

nuorten keskuudessa – liimoja, liuottimia ja vastaavia haisteltavia aineita lukuun ottamatta. Lainsäätäjä on kuitenkin asettanut alimmaksi ikärajaksi perustellusti 18 vuotta. Vain 14 prosenttia tästä ikäryhmästä on noudattanut tätä ikärajaa. Rungas kolmasosa ikäluokasta on ollut humalassa vähintään kerran viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana ja 12 prosenttia vähintään kolme kertaa vastaavana aikana. Ennalta ehkäisevälle työlle riittää edelleen haasteita.

länteen ja itään ja vasta sitten pohjoiseen.

Vastaavanlaisia muotitrendialtoja ei ole havaittavissa liimojen, liuottimien ja muiden haisteltavien aineiden kokeilussa. Näiden aineiden kokeilut ovat lisääntyneet erityisesti maaseudulla sekä Itä- ja Pohjois-Suomessa. Ilmeisesti bensiniin haistelu on yleistynyt mopojen määrän lisääntyttyä. Alkoholien käyttö yhdessä pillereiden kanssa päihtymistarkoituksessa on vähentynyt huomattavasti aikavälillä 1995–2003. Väheneminen jatkui aikavälillä 2003–2007 tyttöjen keskuudessa.

Vuoteen 2007 mennessä alueelliset erot nuorten päihteiden käytössä ovat tasoittuneet. Enää ei ole juuri eroja maaseudulla ja kaupungeissa asuvien nuorten välillä eikä asuinalueella ole samaa erottelevaa merkitystä kuin vuosikymmen sitten. Vanhempien koulutusasteella, jota voidaan pitää osoittimena perheen sosiaalisesta asemasta, ei ole koskaan ollut suurta merkitystä nuorten päihteiden käyttöä erottelevana tekijänä. Jossain määrin se on yhteydessä säännölliseen tupakointiin ja raittiuteen ja näissä tapahtuneisiin muutoksiin 12 viime vuoden aikana: vanhempien korkea koulutustaso ennakoii tupakoimattomuutta ja raittiutta. Tulos viittaa siihen, että mahdollisesti kyseessä olisi polarisaatio. Niillä nuorilla, joilla on korkea sosiaalinen pääoma, todennäköisyys elää terveesti on suurempi kuin nuorilla, joiden sosiaalinen pääoma on pieni. Edellä sanottua vahvistavat tulokset perhemuodon ja päihteidenkäyttötapojen yhteyksistä. Ydinperheessä asuvilla nuorilla näyttää olevan tukenaan vahva suojaverkko, joka uusperheissä ja yksinhuoltajaperheissä asuvilta nuorilta puuttuu.

Vuoden 2004 veronalennukset eivät näytä lisänneen 15–16-vuotiaiden väkevien alkoholijuomien käyttöä. On mahdollista, että ikärajoilla on merkitystä. Tämänikäisen ei ole yhtä helppoa löytää 20-vuotiaista kaveria hakemaan Alkosta väkeviä kuin 18-vuotiaista hankkimaan miedompia juomia.

Juuri vanhemmat sisarukset ja kaverit hankkivat useimmiten alaikäiselle juomat. Erityisen tärkeitä he ovat silloin, kun hankitaan humalakertojen alkoholijuomat. Vanhemmat taas tarjoavat hyvin usein pienkertojen juomat. Ennalta ehkäisevässä työssä pitäisi saada nuoret aikuiset, 18–25-vuotiaat, vakuuttuneiksi siitä, että alaikäisille alkoholijuomien hankkiminen lisää nuoren riskiä humaltua ja sen kautta sekä sosiaalisia että terveydellisiä haittoja.

KIRJALLISUUS

- AHLSTRÖM, SALME: Perhe-elämä ja nuorten päihteiden käyttö: kirjallisuuskatsaus. Alkoholi- ja huumeutukijain seura ry.: Tommi 2002. Keuruu: Ota-va, 2002
- AHLSTRÖM, SALME & METSO, LEENA & TUOVINEN, Eeva LIISA: Nuorten juominen vähentynyt, usein humaltuminen ei. Yhteiskuntapolitiikka 68 (2003): 6, 597–602
- GABHAINN, NIC & KELLY, C. & MOLCHO, M.: The Irish Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) study 2006. Dublin: Department of Health and Children, 2007
- HAKKARAINEN, PEKKA & METSO, LEENA: Huumeekysymyksen muuttunut ongelmakuva. Vuoden 2006 huumeekyselyn tulokset. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007): 5, 541–552
- HIBELL, BJÖRN & ANDERSSON, BARBRO & BJARNASON, THORODDUR & AHLSTRÖM, SALME & BALAKIREVA, OLGA & KOKKEVI, ANNA & MORGAN, MARK: The ESPAD Report 2003. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries. Stockholm: Modintryckoffset AB, 2004
- HVITTFELDT, THOMAS & RASK, LINNEA: Skolelevernas drogvanor. Stockholm: CAN, 2007
- MUSTONEN, HELI & MÄKELÄ, PIA & HUHTANEN, PETRI & METSO, LEENA & RAITASALO, KIRSIMARJA: Alkoholia ostetaan ja tuodaan enemmän kuin koskaan. Mihin se katoaa? Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3, 239–251
- MUSTONEN, HELI & MÄKELÄ, PIA & HUHTANEN, PETRI: Kadonnutta alkoholia etsimässä – II osa. Yhteiskuntapolitiikka 71 (2006): 3, 270–281
- MUSTONEN, HELI & MÄKELÄ, PIA & HUHTANEN, PETRI: Kaksi vuotta alkoholin hinnan laskun jälkeen. Alkoholin käyttö vuonna 2006. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007): 5, 532–540
- PANIMOTEOLLISUUSLIITON TIEDOTE, 2007
- REKISTERISSÄ OLLEIDEN AJONEUVOJEN LUKUMÄÄRÄ 31.12.2007. Tilastokeskus
- RIMPELÄ, ARJA & RAINIO, SUSANNA & HUHTALA, HEINI & LAVIKAINEN, HANNA & PERE, LASSE & RIMPELÄ, MATTI: Nuorten terveystapatutkimus. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2007. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2007.

Liite 1. Käytetyt muuttujat ja luokitukset

Päihdemuuttujat:

- Päivittäinen tupakointi: vähintään yksi savuke päivässä
- Raittius: ei koskaan alkoholijuomia elämänsä aikana
- Humalajuominen: vähintään kerran viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana
- Tiheä humalajuominen: vähintään kolme kertaa viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana
- Alkoholia ja pillereitä elinaikana
- Kannabista elinaikana
- Liimoja, liuottimia tai vastaavia aineita elinaikana
- Juodut juomalajit: olut, siideri, long drink -juomat, viinit, väkevät viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana
- Viime alkoholinkäyttökerralla juodut juomalajit: olut, siideri, long drink -juomat, viinit, väkevät
- Viime alkoholinkäyttökerralla juodut määrät: enintään 2 annosta, yli 2 annosta – alle 6 annosta, vähintään 6 annosta
- Alkoholin nauttimispaikka viime käyttökerralla
- Alkoholin hankintatapa viime käyttökerralla

Sosiaalista taustaa kuvaavat muuttujat:

- Kuntatyyppi: kaupunki, maaseutu. Määritelty Tilastokeskuksen kuntaryhmitäytymisen mukaan.
- Asuinalue: pääkaupunkiseutu, muu Etelä-Suomi, Länsi-Suomi, Itä-Suomi, Pohjois-Suomi. Perustuu vuonna 2007 voimassa olleeseen NUTS2-aluejakoon. Pääkaupunkiseutu (Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen) on erotettu Etelä-Suomesta omaksi alueeksi.
- Vanhempien koulutustaso: korkeakouluaste, keskiaste, peruskouluaste. Määritelty sen vanhemman mukaan, jolla on korkeampi koulutus. Peruskouluaste = kansa-, perus-, keski- tai ammattikoulu. Keskiaste = ylioppilastutkinto tai ammatillinen opisto.
- Perhemuoto: ydinperhe, uusperhe, yksinhuoltaja. Määritelty oppilaan kanssa samassa taloudessa asuvien vanhempien mukaan. Ydinperhe = äiti ja isä. Uusperhe = äiti ja isäpuoli tai isä ja äitipuoli. Yksinhuoltaja = vain joko äiti tai isä.